

Den vestfynske sulegård – et kulturspor med et udsagn

Peter Dragsbo

Fortid og Nutid juni 1999, s. 142-146

På Vestfyn kan man stadig enkelte steder finde sulebygninger bevaret den dag i dag. I den ældre bondegårdsforskning mente man, at man her stod over for en særlig gammel bygningstype, der kunne føres tilbage til oldtiden. I artiklen sættes denne tolkning under debat, og det gøres gældende at sulebygninger også må opfattes som symbolsk kommunikation.

Peter Dragsbo, f. 1948, mag.art. i europæisk etnologi. Museumsinspektør ved Esbjerg Museum 1976-91, leder af Middelfart Museum fra 1991. Har skrevet bøger og artikler om bl.a. byhistorie, stationsbyer, landbyggeskik og kulturmiljø. Deltager for tiden i forskningsrådsprojektet *Det agrare landskab* med projektet *Gårdens landskab*.

At Nord- og Vestfyn besidder et særtræk i sin gamle landbygningskultur: *sulegården*, er alment kendt i den mere »indfødte« del af befolkningen. Mange steder er man bevidst om, at sulerne er et klenodie – de bliver vist frem, når museumsinspektøren besøger gården, og i Lundager ved Assens kalder et kunstgalleri sig for Sulegården.

En sulegård er en gård, hvor en eller flere længer rummer en speciel konstruktion, hvor tagåsen – og dermed en væsentlig del af tagets vægt – bæres af indvendige 5-6 m høje stolper, suler, i modsætning til almindeligt bindingsværk, hvor bygningen er fagdelt ved hjælp af bindingerne, parret af vægstolper forbundet med loftsbjælker, med taget hvilende på spærene.

Ydervæggene i en sulebygning er som regel også opdelt i stolpefag – det vi i daglig tale kalder bindingsværk, men sulerne i bygningens indre står med en indbyrdes afstand på 2-3 fag (3-4 m), og i de ældre sulebygninger var der kun stolpebindinger ved sulerne. Rummet mellem sulerne, som ofte

kaldtes for et guly, gav derfor et frirum i højden, som ikke fandtes i almindelige bindingsværksbygninger, men som også kendetegner de ligeledes gulvopdelte højremsbygninger, som især kendes fra Nord- og Vestjylland.¹

De ældste endnu stående sulebygninger på Fyn: Fjelstedgården i Den fynske Landsby og sulegården i Grimstrup ved Assens er gennem dendrokronologiske undersøgelser, udført af Den fynske Landsby i 1993 blevet dateret til 1500-årene, mens f.eks. sulerne i Tjenergården i Brenderup blev dateret til så sent som 1830-40.² Og meget tyder på, at sulekonstruktionen blev bibeholdt på Vestfyn lige så længe, som der overhovedet byggedes udlængere af bindingsværk, dvs. til omk. 1850-60.

På dansk jord kendes sulekonstruktionen i det førindustrielle landbyggeri imidlertid også fra andre egne. Dels har der endnu i vort århundrede været bevaret eksempler på de sydfynske øer, dels hævder Zangenberg, at sulebygninger tidligere også har været »almindelige« på Østfyn.³ Endvidere ken-

des sulekonstruktionen i nyere tid fra Bjerge Herred mellem Vejle og Horsens (hvorfra der i 1700-1800-årene var handelsforbindelser til Nordfyn) inkl. øen Endelave, fra Salling og egnen ned mod Herning samt fra Vestkysten mellem Holstebro og Skjern.⁴ Desuden kendes sulerne bl.a. fra Østergötland og Gotland i Sverige (*mesulor*), fra enkelte lokaliteter i Sydvestslesvig samt fra egne i Øvretyskland.⁵

De danske bondegårdsforskere er da også enige om, at sulekonstruktionen i ældre tid har været mere udbredt i Danmark, ja i hele Sydsandinavien. Og både Zangenberg og Jespersen er enige om, at vi her har at gøre med en »ældgammel Konstruktionsmaade, hvis Ahner gaar tilbage til Oldtiden«.⁶ Jespersen opfatter både sule- og højrembygningerne som rester af en byggeskik fra »før bindingsværket trængte ind«, og mener bl.a. i de ældre sulebygningers forskellige former for bindinger og anvendelse af loftsbjælker at se træk, der viser, hvorledes sulekonstruktionen i nyere tid »indgik i blanding med bindingsværket«.⁷

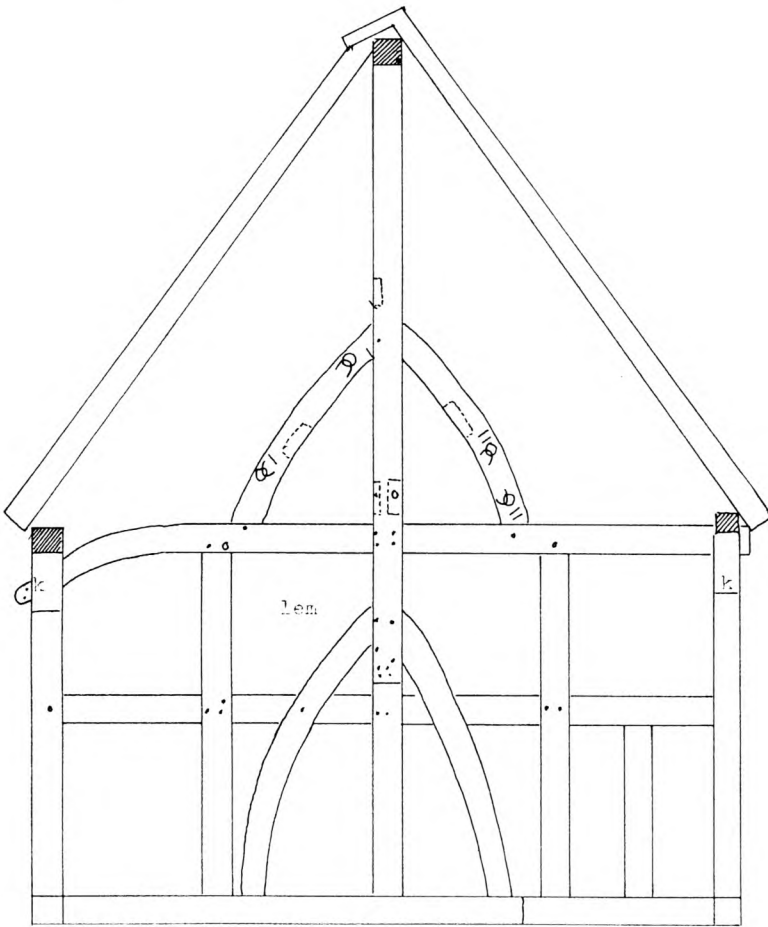
De arkæologiske vidnesbyrd bekræfter, at indvendige tagbærende stolper i to rækker (»treskibede« bygninger med højremstolper/sideå) eller én række (»toskibede« bygninger med suler/tagå) har været den stort set enerådende konstruktion i alle større bygninger fra yngre stenalder til ind i vikingetiden. Mens den »enskibede« konstruktion med tagbærende ydervægge – dvs. former for bindingsværk – parallelt hermed kan konstateres som en nyhed med et gennembrud i 900-1000-årene.⁸

Umiddelbart synes vi her at stå med et enkelt udviklingsforløb. Men billedet af byggeskikken i vikingetid-middelalder, som vi først i disse år kan begynde at tegne på baggrund af en lang række nyere udgravninger, udviser et langt mere kompliceret billede. Perioden fra omk. 900 til omk. 1200 er nemlig først og fremmest præget af en lang

Figur 1. Sule i portfag på en gård i Haarby, Sydvestfyn. Selv om længden næppe er meget ældre end o. 1800 kan en sådan "naturgroet" sule godt datere sig tilbage fra 15-1600-årene (Fotograf: Peter Dragsbo 1972).

række innovationer og afprøvning af muligheder på byggeskikkens område. Vi har eksemplerne på lige langvægge og ydre skråstivere, som kendes fra Ribe og Hedeby, og som muligvis er et frisisk kulturelement. Vi har de såkaldte »stav«-konstruktioner, som i virkeligheden er to forskellige: Dels vægge, konstrueret af lodretstillede, jordgravede stolper, dels en rammekonstruktion med hjørnestolper og lodretstillede planker sat i fodrem, som det bl.a. kendes fra de norske stavkirker og den vestnordiske byggeskik.⁹ Også vægkonstruktionen med bulplanker mellem stolper (bulhuse) ser ud til at være en nyhed fra denne periode – og endelig er det ved slutningen af perioden, vi dels begynder at møde den egentlige

Figur 2. Opmåling af sulefag i vestlængen til gården Blankenborg-hus, Rørup sogn på Vestfyn. J. Østergaard Christensen 1960 (Tegning i Nationalmuseets bondegårdsundersøgelser, NEU 21.893).

firlængede gård som en koncentration af ældre elementer,¹⁰ dels i boligindretningen møder den formentlig sydfra kommende lukkede »stue«, som kan konstateres i den nordiske byggeskik,¹¹ og som omtales i de yngste af landskabslovene.¹²

I vikingetid-tidlig middelalder sker der altså på byggeskikområdet den »ophobning af prestigeinnovationer«, som den tyske etnolog Gunter Wiegelmann ser som noget karakteristisk ved højkonjunkturperioder.¹³ De indvendige tagbærende stolpekonstruktioner reduceres dog ikke af den grund til relikter – tværtimod. Sulekonstruktionen ser nemlig også ud til at indgå i innovationsbølgen, idet dens betydning blev stærkt øget i 1200-årene, med et

gennembrud i perioden 1150-1200. Fra den tidligt-middelalderlige periode kendes jordgravede midtsuler fra en lang række hustomter, fra Vendsyssel til Falster, uden nogen tendens til koncentration i bestemte landsdele.¹⁴

Højremskonstruktionen tabte derimod, som førnævnt, sin betydning i løbet af 1100-1200-årene, men indgik dog til gengæld som hovedelement i det mest prestigefyldte byggeri i vikingetiden, langhuset af Trelleborg-typen, den nordiske »sal«. I det vestnordiske område indgik dette »salshus«, ifølge Stoklund, ægteskab med de nye »stuer«, hvorved grundlaget bl.a. blev skabt for de fra nyere tid kendte nordjyske og nordfrisiske »udskuds«-stuehuse.

Kort sagt: Det er for mig at se svært at postulere om nogle af de ovennævnte konstruktioner i byggeskikken, at de uden videre er overleveret fra »oldtiden«. Tværtimod har de alle i en bestemt kulturel sammenhæng været forbundet med prestige. Når tidligt-middelalderlige hus- og konstruktionsformer efterfølgende er blevet videreført som byggeskik i visse egne, er det derfor mere frugtbart at tale om former for kulturfiksering – bevaring af kulturelementer med høj status fra en ældre periode – end om relikter. Og jeg tror, det er i dette lys, man skal anskue de vestfynske sulere.

Intet tyder nemlig på, at Vestfyn i sulebyggeriets kendte tid, fra 1500- til 1800-årene, har været et tilbagestående område. Tværtimod var det et af landets mest velhavende egne, beriget med gode og alsidige naturressourcer og med nær økonomisk forbindelse til Hertugdømmerne. De topografiske skribenter roste omk. 1800 Vestfyn for de særligt velbyggede og købstadsagtige bøndergårde, land- og havebrugets høje stade og godsernes herligheder.¹⁵

At sulerne netop i denne egn blev fastholdt, kan i denne kontekst ikke blot forklares med tilfældighed. Bygninger er, som Stoklund udtrykker det, »et af de medier, hvormed man kommunikerer kulturelt tilhørsforhold til andre, samtidig med, at det er et dagligt middel til bekræftelse af beboernes egen identitet«.¹⁶ Sulekonstruktionen må derfor ikke blot være blevet fastholdt pga. dens »holdbarhed og ladernes rummelighed«,¹⁷ men også som symbolsk kommunikation.

Denne kommunikation kan være svær, næsten umulig at tolke i dag. Men lad mig give to forsøgsvis bud: Sulerne kan dels være blevet fastholdt som et særpræg i forhold til det lidt mere »østdanske« og måske som lidt fattigere opfattede Syd- og Østfyn, som var gået over til almindeligt bindingsværk. Og de kan dels have afspejlet

den prestige, som større, indre tagbærende konstruktioner havde – eller fik – uden for bondesamfundet i 1500-, 1600- og 1700-årene.

Sagen er jo, at samtidig med at højremskonstruktionen i middelalderen, ligesom senere sulekonstruktionen, i store dele af landet blev »lempet ud af bagdøren«, kom den mægtigt igen ind ad fordøren. Nemlig i de store herregårds- og præstegårdslader, hvori middelalderlige højremskonstruktioner har kunnet dateres tilbage til de første årtier af 1500-årene.¹⁸ Om disse lader skriver Engqvist, at deres »afstamning« må søges i middelalderens store tre- og femskibede kloster-, markeds- og tiendelader i Europa, med klostrene som det mest sandsynlige bindeled.¹⁹ Dette bekræftes også af billedet fra England, hvor højremsladerne (*aisled barns*) i 1200-1300-årene især optræder i tilknytning til klostre og kirker, men senere spredes ud i det almindelige gårdbyggeri.²⁰

I nyere tid, dvs. efter 1840-50, har højremslader, især i form af de såkaldte agerumslader så spredt sig til gårdbyggeriet i store dele af Jylland og Fyn. Dette er formentlig sket med inspiration fra herregårdsladerne, men det må dog ikke glemmes, at der også ad andre veje kom markante højremskonstruktioner tæt på det danske område: Dels i form af det nederlandske gulf-hus, der i 1600-1700-årene »sprang« til Elbmarsken, Ditmarsken og det nordfrisiske område (*Eiderstedter Haubergen*). Dels i form af det nordtyske *Hallenhaus*, saksergården, der især i 1700-årene i kraft af det holstenske landbrugs fortrinsstilling havde stor prestige i Danmark og blev søgt overført til flere danske godser (jf. Holstensgårdene på Tåsinge).

Og *en passant*: Det er også et stort spørgsmål, om saksergården alene bør betragtes – som så mange bygningsforskere har gjort et – som et oldtidslevn. Tværtimod kunne dens højtud-

viklede indre konstruktion, dens gavlvendthed og dens udbredelse friste til at se den i sammenhæng med Hansestædernes opblomstring og indflydelsessfære.

At markere status ved hjælp af høje, flotte stolpekonstruktioner – og dermed større udhusrum – har altså *ikke* været fremmed i 1600-1700-årenes Danmark. Samtidig med, at tømmer af store dimensioner også har signaleret, at man havde adgang til andet end krat og underskov. Mon man ikke her skal søge en af forklaringerne på, at de rige vestfynske bønder holdt så meget af at bygge sulegårde ?

I det hele taget er det tankevækkende, at den nyere bondegårdsforskning i stadig højere grad gør op med billedet af den førindustrielle landbyggeskik som urgammel og statisk. I denne forbindelse kunne man endda fremsætte den kætterske tanke, at det ikke er tilfældigt, at de ældste sulegårde ligesom de ældste herregårdslader har kunnet dateres til 1500-årene. Kun fremtidige udgravninger af gård- og landsbytomter fra den endnu så forsømte periode mellem 1200 og 1500 kan opklare, om der overhovedet er kontinuitet mellem 1100-1200-årenes mange sulebygninger og de nyere fra perioden 1500-1850 !

Noter:

1. Svend Jespersen: *Sulehus*, i: *Håndbog for danske Lokalhistorikere* 1965, s. 469-470, og Bjarne Stoklund: *Bondegård og byggeskik før 1850*, 1980.

2. Jørgen Ganshorn: Dendrokronologiske dateringer af fynske sulekonstruktioner, *Fynske Minder* 1993, s. 201-212.
3. Halvor Zangenberg: Vestfyns gamle Bøndergaarde, i: *Vestfyn. Turistforeningen For Danmarks Aarbog* 1929, s. 167.
4. Svend Jespersen: *Sulehus* (se note 1).
5. Friedrich Saefel: Die Althaus-Formen in Eiderstedt, *Blick auf Eiderstedt* 1965, s. 58-65.
6. Halvor Zangenberg: *Vestfyns gamle Bøndergaarde* (se note 3), s. 167.
7. Svend Jespersen: *Sulehus* (se note 1).
8. Hans Skov: Hustyper i vikingetid og tidlig middelalder. Udviklingen af hustyperne i det gammeldanske område fra ca. 800-1200, *Hikuin* 21:1994 og Ulla Fraes Rasmussen: Middelalderhuse. Nyere undersøgelser ved Køge, *Hikuin* 21:1994.
9. Bjarne Stoklund: *Det færøske hus i kulturhistorisk belysning*, 1996.
10. Ulla Fraes Rasmussen: *Middelalderhuse* (se note 8).
11. Bjarne Stoklund: *Det færøske hus* (se note 9).
12. Anette Hoff: *Lov og landskab. Landskabslovenes bidrag til forståelsen af landbrugs- og landskabsudviklingen i Danmark ca. 900-1250*, 1997.
13. Citat efter Bjarne Stoklund: *Det færøske hus* (se note 9), s. 21.
14. Hans Skov: *Hustyper i vikingetid og tidlig middelalder* (se note 8), s. 147-157.
15. Gregers Begtrup: *Beskrivelse over Agerdyrningens Tilstand* III, Fyn, Langeland og Ærø, 1806, genoptryk 1978 og Jac. Aall Hofman (Bang): *Odense Amt beskrevet 1843*, udgivet af Finn Stendal Pedersen, 1991.
16. Bjarne Stoklund: *Det færøske hus* (se note 9).
17. Halvor Zangenberg: *Vestfyns gamle Bøndergaarde* (se note 3), s. 168.
18. Hans Henrik Engqvist: Jyske og fynske herregårdslader, *Bygningsarkæologiske Studier* 1987, s. 7-32.
19. Sst.
20. Philip Aitkens: Aisled Barns in Suffolk, *Journal of the Historic Farm Buildings Group* 3:1989.